

Új Hungária eszméje és a mai fiatalság.

Írta: *Pongrácz Kálmán.*

A magyar államfejlődés menete 1918-ban jelentős fordulóponthoz érkezett. A német-magyar hegemoniára felépített Monarchia — a szláv elemek ausztriai előretörése, valamint a magyarországi nemzetiségi probléma megoldatlansága következtében — gyengének bizonyult a háború terheinek elviselésére. Az összeomlás az erők ily irreális csoportosítása mellett elkerülhetetlen volt, csupán ideje volt még egyelőre bizonytalan. A háború hatalmas gazdasági erőfeszítése azonban hozzájárult a felbomlás siettetéséhez s a mult szociálpolitikai mulasztásai a forradalmi eszmék intenzív befogadására felette alkalmassá tették a hazai talajt... A négyéves küzdelem eredménytelensége a mult súlyos tévedéseinek logikus eredménye volt. Azonban a végső kifejlés mérlege más eredményt mutat a pártpolitika és mást a történelem szempontjából. A pártpolitika bukása — egyes generációk életéhez és felfogásához kötött volta miatt — nem jelentheti szükségképen a nemzet életének hanyatlását is, hiszen ebben a több ezredévre hivatott küldetésben ezek csupán mint apró részek, mint máról-holnapra szükséges alkatelemek helyezkednek el. Az egyéni és nemzeti lét egymástól — úgy minőségileg, mint mennyiségileg — annyira különböző volta tükröződik vissza e megállapításban, hiszen a történelem emelkedések és bukások folytonos láncolata s azért van az, hogy sok történelmi eseményt egymásnak teljesen ellentmondó érték-megállapítással jelez az ezt véghezvivő generáció, mint az utókor s a történelem. Egy nemzedék alkothat saját szemében nagyot úgy, hogy azt a történelem mégis kevésnek fogja tartani, de történhetik ez megfordítva is. Ugyanaz a folyamat építheti éppen ezért a jelent, de ugyanakkor rombolja a jövőt, de e romboló tendenciája — a bukáson is át — már újra építést jelent, hiszen nem tesz egyebet ezáltal, mint egy-két idejét mult eszme s intézmény használhatatlanságára mutat rá s mindennél meggyőzőbb logikával utal az állam

keretén belül érvényesülő erők reális számbavételének szükségére, vagyis a közeljövő feláldozása mellett kijelöli biztos kézzel a *távoljövő* fejlődési irányát s így egy következő kor számára s megpróbáltatásaira számítva készíti el — s ki tudja már hányadszor? — az állami s a nemzeti élet erős és új fundamentumát.

Az 1918-as összeomlás a magyar nemzet súlyos mulasztására mutatott rá: a megoldatlan szociális és nemzetiségi problémák nagyobb megpróbáltatások elviselésére képtelenné teszik a nemzetet. Az ellentétek kiküszöbölése tehát nemzeti létünk biztosítása szempontjából legfőbb kötelességünké vált s mivel minden politikai irány alapját bizonyos elméleti célkitűzések, ideálok s elméletek megállapítása képezi, legelső feladatunk az, hogy a mult eszméinek gyakorlati alkalmazása folytán bekövetkezett összeomlás tanulságait minden illúzió nélkül levonjuk s a bekövetkezett szellemi krízis megszüntetéséhez — mikor a mult teóriája már meghalt s a jövőé még nem született meg — hozzáállunk...

Hogy a magyar nemzet a két probléma közül a szociális kérdést tekintette jelentősebbnek, annak — sajnos — megvan a történeti alapja. Trianon nemzetiségeink elszakításával „nemzeti államt” faragott Magyarországból s így a kibontakozás útjait elsősorban a csonkaország földjén kellett keresnünk. Az újjáépítés első korszakában, mikor a belső konszolidáció helyreállítása mutatkozott legsürgősebb feladatnak, nem lehetett csodálkozni azon, hogy az „elméleti kérdéssé” vált nemzetiségi probléma nem tudja társadalmunk érdeklődését szélesebb alapon felkelteni s foglalkoztatni. Mikor azonban a rendszeres munkához s tiszta ítéletalkotáshoz szükséges idő eltelt s a nemzet élete újra szilárd keretek közé került, egyszerre nyilvánvalóvá vált, hogy a jövő magyar politika eme legfontosabb kérdése — a nemzetiségi probléma — sem vonhatja ki magát az alól a hatalmas értékelési folyamat alól, mely a világháború után a gyakorlati s elméleti tudományok oly széles mezején megindult.

Apponyi Albert már 1926 márciusában a pesti Szent Imre Kör díszgyűlésén „A nemzetiségi kérdés multja és jövője Magyarországon”¹ címen tartott előadásában leszögezte a jövő magyar nemzetiségi politika legfőbb irányelveit, megállapítván, hogy: „Sikeres nemzeti politika, épp úgy, mint bármely komoly akció, csak az igazságra, a tények valóságára építhető, nem pedig fikciókra

¹ Pesti Szent Imre Kollégiumi Kör kiadása. Budapest, 1926. 28 old.

és jámbor óhajtasokra...“ s mindezek alapján a nemzetiségi autonómiák megadása s „az egységes magyar értelmiség fikciójának“ megdöntése mellett foglalt állást (21—28. oldal).

Hasonló értelemben nyilatkozott gróf Andrássy Gyula is a „Magyarság“ című napilap 1928. évi április 8-i számában, tisztán s hideg reális érzékkel leszögezve a ma egyedül célravezető következő megállapítást: „A kisebbségek kérdésében — nem lehet ezt eléggé hangoztatni — a régi mentalitással teljesen és tökéletesen szakítani kell. A régi politika csak a régi hatalmi viszonyok közt volt folytatható, a mai viszonyok között ez a politika örület volna.“

Sajnos, a magyar politikai élet eme két nesztorának megnyilatkozása visszhang nélkül maradt. Csak az ugyanezen lap 1928. évi május 27-i számában Milotay Istvánnak „A Balkántól a Balkánig“ címen írt vezércikke kapcsán keletkezett hírlapi polémia terelte szélesebb körben a sajtó és nagyközönség érdeklődését a probléma felé.² Ettől az időponttól kezdve úgy a sajtóban, mint a politikai életben egymást követték a hasonló értelmű megnyilatkozások, míg végre — talán ezen polémia hatása alatt és eredményeit összegezve — megjelent Ottlik Lászlónak „Új Hungária felé“ című tanulmánya,³ melyet alig másfél hónap mulva Bethlen Istvánnak Balf községben (1928 október 13-án) a kisebbségi kérdéstről elmondott híres beszéde követett.

Ottlik a mai „külsőséges, szóvirágos és vitézkötéses, a centralizációt túlzásba vivő“ nacionalizmust a „polgári demokrácia“ elrajzolt vonásának tartja s elítéli a polgári intellektualizmus azon felfogását, „amely a nemzeti kultúrát úgyszólván kizárólag az irodalomban látja megtestesülni s nem képes felismerni az egyetemes szellemi konstitúcióban rejlő hagyományos értékeket, amelyek

² Milotay István: A Balkántól a Balkánig. (Magyarság 1928 május 27.)

Torda Balázs: A Balkántól a Balkánig. (U. o. 1928 június 2.)

Kárpátalji: Magyarok és nem magyarok. (U. o. 1928 július 1.)

Cseri János: Magyar Rothermerizmus. (U. o. 1928 július 7.)

Cseri János: Ahány ország, annyi kisebbségi kérdés. (U. o. 1928 jul. 13.)

Pongrácz Kálmán: Új Magyarország felé. (U. o. 1928 július 18.)

Milotay István: Új Magyarország felé. (U. o. 1928 július 22.)

Bajza József: A kisebbségi kérdéshez. (U. o. 1928 augusztus 15.)

Cseri János: Két gondolat. (U. o. 1928 augusztus 28.)

Cseri János: Az Anschluss árnyékában. (U. o. 1928 szeptember 28.)

Kárpátalji: Az új Magyarország nemzetiségi problémája. (U. o. 1928 szeptember 20.)

Cseri János: A válságok válsága. (U. o. 1928 szeptember 28.)

Milotay István: Új Magyarország felé. (U. o. 1928 október 7.)

G.: Új kisebbségi politika. (U. o. 1928 október 10.)

³ L. Magyar Szemle 1928. évi szeptemberi (13.) szám.

a legkülönbözőbb nyelveken beszélő, de ősi sorsközösségben élő népek gondolkozásmódjának, érzelem- és kedélyvilágának, valamint művészi alkotóerejének stiláris egységében a szellem azonosságát hirdetik“. Ezek alapján a régi nacionalizmus felszámolását elengedhetetlennek tartja s azt igyekszik egy új fogalommal — a neopatriotizmussal — felcserélni, amelynek alapját pedig az a megfontolás adja, hogy „Szent István hagyatéka nem kisebbségé és nem többségé, hanem mindazoké, akiknek ősei a Kárpátok ölen nyugszanak, akik véreztek vagy izzadtak ezért a földért s akiknek a nagyvilágon e kívül nincsen számára hely, mind kevésbbé érti immár az ellentéteket, amelyek magyart, horvátot, tót, erdélyi románt elválasztanak egymástól és mindinkább látja, hogy e népek szenvedéseiket csak egymás keblén pihenhetik ki és problémáikat csak egymás támogatásával oldhatják meg, hogy különválva legázolás, megalázás, nyomorult helóta sors lehet csak az övék“. Ottlik tisztában van vele, hogy „az új ‚kiegyezés‘ korántsem egyedül a mi érdekünk“, mert tanulmánya befejezésében helyesen állapítja meg, hogy: „a Szent István Birodalom nem kizárólag a mienk, s amint mi joggal a magunkénak tartjuk az elszakított területeket és azok kultúrértékeit, ugyanolyan joguk van magyar és nem magyar ajkú elszakított testvéreinknek a Duna—Tisza áldott termékenységi síkjához, Mátyás király budai várához és Szent István csodás, biztos menedéket adó államépületéhez. Amidőn visszakérjük azt, amit tőlünk jogtalanul elvettek, egyúttal tisztában vagyunk azzal, hogy mi is tartozunk visszaadni az elszakított területek őslakosainak azokat a kincseket, amelyeket *tőlük* vettek el igazságtalanul és amelyeknek mi vagyunk egyedüli őrzői...“

Ottlik eddig tárgyalt cikke nemcsak a külföldi sajtóban keltett nagy feltűnést s szerzett Magyarországnak újabb barátokat, de menedékjogot biztosított az új magyar nemzetiségi politikus gárdának is, kik eddig egy rosszul s felületesen értelmezett nacionalista közfelfogás folytán eszméik s felismeréseik terjesztése érdekében nem léphettek nyíltan a küzdőterre. A gondolat realitása, a benne rejlő expanzív erő, a kisebbségi világgondolattal harmonikus egysége azonban a magyar szellemi élet középpontjába állította csakhamar a kérdést. Különösen az új generációnál talált élénk visszhangra s lehet mondani mind kulturális, mind politikai téren törekvéseiknek alapmotívumává emelkedett. A várt támadások elmarádása, vagy legalább is számításba alig vehető csekély volta bebizonyította, hogy az idősebb generáció is számol a bekövetkezett ese-

mények történeti következményeivel s magában felszámolta a végeredményében csődöt eredményező multat. De míg az idősebbek e változásban kizárólag csak „a történeti kényszer“ reális kompromisszumát tudják felfedezni és meglátni, addig az új generáció a magyar állam és nemzetfejlődés egy új korszakának megnyíltát látja e történeti katasztrófában s biztos hittel lát egy közös és új jövő kialakításának munkájához, mert szerinte ez a multénál sokkal biztosabb fejlődési lehetőséget fog biztosítani úgy speciálisan népi, mint nemzetiségeinkkel közös államfejlődésünk számára.

A kérdés gyakorlati oldalán a két jelenleg egymással szemben álló generáció kézfogása tehát megtörtént. A probléma elméleti részében azonban ez az egyesülés nem következett be két okból: egyrészt azért nem, mert az idősebb s ma is uralmon lévő liberális nemzedék a háború előtti Magyarország teljesítőképességét túlbecsülte s így feltétel nélkül hitt a polgári nacionalizmus összes célkitűzéseinek megvalósíthatóságában, másrészt pedig azért — s ez szorosan összefügg az előbbi megállapítással —, mert nem rendelkezett azzal a helyes külpolitikai tájékozottságot kívánó „nemzetközi érzékkel“, melynek segítségével képes egy-egy politikai jelszó, program vagy célkitűzés erejét, jövőjét és terjedőképességét biztos ítélettel megállapítani. Ezért Trianon az ő szemükben „második Mohács“, a nemzetiségi kibékülés „kényszerű, szomorú, de elkerülhetetlen kompromisszum“, míg ugyanezek az új nemzedék szemében „történeti útmutatást“ és a „magyar állam végleges stabilizációjának“ kezdetét jelentik.

Hogy eme szellemi szakadék dacára az együttműködés lehetősége mégis létrejöhetett, annak egyrészt elméleti, másrészt gyakorlati politikai okai vannak. Az új nemzedék teoretikus állásfoglalása gyakorlatilag ugyanarra az eredményre vezetett, mint az idősebbek állásfoglalása a revízió kérdésének előtérbenyomulásakor. Mikor ugyanis nyilvánvalóvá vált, hogy egy esetleges revízió jelentéktelen területi eredményeivel szemben integritásra irányuló törekvéseiknek egyelőre beláthatatlan időkig végét kellene szakítanunk, akkor azok előtt is, akik eddig az „egységes magyar nemzet“ fikciójához törhetetlenül ragaszkodtak, egyszerre nyilvánvalóvá vált, hogy a háborús megoldás kizárt voltára tekintettel messzemenő engedmények nyújtásával kell minél előbb volt nemzetiségeinket is az integritási küzdelem harcsorába szólítanunk. Így született meg elméleti és gyakorlati szempontok alapján a teljes nemzetiségi kibékülés, a közös munka s együttes hivatás eszméje úgy a fiatalabb,

mint az idősebb nemzedék felfogásában s ennek a szerencsés és véletlen (?) találkozásnak eredményeképpen vette kezdetét a magyarországi kisebbségi kérdés ily felfogású művelése egyetemünk s több magas színvonalú politikai s nemzetközi jogi folyóiratunk kebelén belül.

A kérdés művelőinek eme egyöntetű állásfoglalása azonban eddig még nem tudott a laikusok széles tömegeiben népszerűsége emelkedni s ma is vannak olyanok, akik a Trianon okozta változást csupán egy „futólagos rossz álomnak“ hajlandók elkönyvelni s mivel politikai „tájékozottságuk“ csupán egyes sokat ígérő jel-szavak hangoztatásából áll s a dolgok reális állását képtelenek helyes érzékkel lemérni, könyörtelen harcot hirdetnek minden olyan akció ellen, „mely — szerintük — a nemzet jogos igényeinek könnyelmű és komolytalan feladását jelentené“. Így magának a „kompromisszum“ szónak pusztá említése is alkalmas e köröknél arra, hogy a legmerevebb tagadásba essenek s hermetikusan elzárkózzanak az új felfogás helyességét bizonyítani hivatott érvek higgadt és komoly mérlegelése elől.

Pedig akik politikával akár elméletileg, akár gyakorlatilag komolyan foglalkoznak, akik célkitűzéseik megvalósítására elhatározott és megmásíthatatlan szándékkal törnek, azok előtt egy pillanatilag sem lehet kétséges az a tény, hogy a politikai élet éppen úgy, mint az egyéni, nem egyéb, mint apró megalkuvások láncolata, hogy így a kompromisszum a reálpolitika sarktétele és a politikai művészet alapelve. Az új hatóerők jelentőségét kellő időben felismerni és az ezekben lüktető friss energiákat céljaink szolgálatába állítani, ez jelenti a politikai alkotás alapelvét és főtételét.

Andrássy Gyula gróf „A magyar állam fönmaradásának és alkotmányos szabadságának okai“-ról írt hatalmas munkájának első fejezetében a magyar honfoglalás és államalapítás sikerét annak tulajdonítja, hogy: „Nem voltunk útjában azon erők természetes kibontakozásának, amelyek e koron uralkodtak... Fejlődésük megakasztására nem volt elég erőnk. Ha gáncsot iparkodunk nekik vetni, összetöretünk... Letelepedésünk e század irányával ellentétbe nem jött, hanem végső eredményében azt elő is mozdította: ez volt az a szerencsénk, amely lehetővé tette későbbi fejlődésünket.“

Tudjuk azt, hogy a magyar államalapítás ideje a középkor derekára esett, arra az időre, mikor a vallásos gondolat legintenzívebben élt kontinensünk népeinek szívében s az európai politika

főalkatelemét képezte. Ha Géza vezér s fia, I. István kellő időben nem ismerik fel „e század irányát“ s nem tudják helyes érzékkel meglátni azon „erők“ emberileg csak jelentéktelen mértékben befolyásolható jelentőségét, melyek a „természetes kibontakozás“ céljait szolgálták, úgy ma minden bizonnyal nem élne Európa szívében a magyar nemzet. A pogány magyarságot a Keresztény Nyugat eltiporta volna s ma egy ragyogó multú nemzet történelmével lenne szegényebb a világhistória. De mivel Géza s Szent István felismerték a kor vezető gondolatát s volt elég bátorságuk a magyar nemzetet — ősi hite megtagadása s erőszakos elfojtása árán is — e gondolat szolgálatába állítani, így annak jövőjét is biztosították ezzel a kemény, de mindenekfelett reális elhatározással.

A magyar államalapítás ténye tehát mindjárt kompromisszummal kezdődött: ősi hitünktől megváltunk, hogy a Kárpátok ölné államot alkothassunk s ez a kompromisszum végigvonul egész ezeréves európai történelmünkön, ez tolja át a nemzetet egy idegen dinasztia érdekkörébe a terjeszkedő török veszedelem idején, ez jut kifejezésre vallási s szabadságküzdelseinket lezáró békeszerződésekben éppen úgy, mint az 1849-i detronizációt tizennyolc év után követő kiegyezésben is.

A cél mindig egy volt: biztosítani a nemzet függetlenségét s elősegíteni fejlődését. Azonban ezt néha csak megközelítenünk sikerült, mert előre nem várt kontinentális s belpolitikai események megbénították a nemzet cselekvőképességét. A reformáció, majd a felvilágosodás mozgalma s a kirobbant nagy francia forradalom eszméi új ideálok szerint formálták Európa képét s e mozgalmakban minden egyes esetben Magyarország is jelentős szerepet vitt. A vallásos Európa sírba került az elsepert rendiséggel együtt s megszületett a polgári demokrácia öltönyében önmagának tetszelgő nacionalizmus, hogy egyszer idővel ő is letűnjön s átadja helyét egy új gondolatnak, mely talán már zörget is az idők kapuján, de jelenleg még vagy nem tudjuk, vagy nem akarjuk meghallani.

A világháború előtti Európa abban különbözik a világháború utánitól, hogy még 1918 előtt a nacionalizmus gondolata egyeduralkodó lehetett a kontinensen, addig ma egy erős trónkövetelővel — a szociális gondolattal — kénytelen birokra kelni. Az ellentét azonban elég látszólagos, mert amint a harc eredményei már eddig is mutatják, az eddig „tűznek és víznek“ tartott két elem kölcsönös kiegyenlítődése kezdetét vette anélkül, hogy állaguk

felemésztését eredményezné. A nacionalizmus kivetkőzött liberális belépőjéből és szociális zubbonyt húzott magára, míg a kollektív törekvések engedtek dogmaszerű merevségükből s pregnánsan szemlélhető „jobboldali“ orientáción estek át (fassizmus). A kölcsönös hatás eredményeképpen a nemzeti gondolat elmélyült, vesztett agresszivitásából, hajlandóvá vált gazdasági okok és szempontok mérlegelésére, míg a kollektív dogmatika törölte fogalomtárából a lelkek és a szellem felett való abszolút uralkodás ábrándképét s így hatáskörét kizárólag az anyagi világ körére korlátozta.

Korunk két vezető gondolata tehát a jelek szerint közeledett egymáshoz s sok örömet hozható frigy megkötésére gondolnak. E két gondolat világformáló ereje számításon kívül egyetlen ország politikájában sem hagyható s az *ezekhez való alkalmazkodás kötelessége olyan realpolitikai követelmény*, amely nélkül végleges stabilizációt még csak elképzelni is teljes lehetetlenség. „Létünk történelmileg megállapítható összhangját az emberiség nagy fejlődési törvényeivel ki kell egészítenünk és érvényesüléséhez elősegítenünk“ — írja Apponyi. S csakugyan, ha elfogulatlan szemmel tekintünk Európa jövőjébe s benne Magyarország helyzetét vizsgáljuk, úgy minden kétséget kizárólag megállapíthatjuk, hogy a magyar nemzet és magyar állam fejlődését e két szempont méltánylása nélkül megvalósíthatatlannak tartjuk s *e szempontok ellenére kikényszerített állapot állandóságában nyugodtan s teljes bizalommal nem tudnánk hinni*.

Nem kétséges, hogy bizonyos fokú lemondást kíván az a nemzetől, hogy újra — egy ideológia szemszögéből ítélve — kompromisszum kötéséről van szó. Ez a kompromisszum azonban nem kíván több áldozatot a nemzetől, mint amennyit hozott ezer évvel ezelőtt a honfoglaló magyarság. Ez a kompromisszum nem egyéb, mint a darwini értelemben vett alkalmazkodás törvénye, az a kényszer, mely bizonyos fokú kis hajlás árán megóvja a nemzetet az eltörés, a kettéroppanás veszedelmétől. *Alkalmazkodni tudni annyi, mint élni tudni*, aki az egyre változó élet szeszélyes módosulásai között erős akarattal, józan fejjel és munkára kész karokkal jár, az létét nem fogja könnyelműen egy „szép és úri gesztusban“ kockára tenni, hanem igyekszik a megváltozott világban is olyan elhelyezkedést találni, mely *ha más formák között is*, de életének alapigényeit kielégíteni és további fejlődéséhez segíteni képes. Ez az „új forma“ a magyar állam életében az autonomiákon felépülő új közjogi berendezkedést jelenti, annak az elvnek teljes méltánylását, mely az állam stabilizációjának

leghatásosabb biztosítékát az érzelmi s nem a nyelvi asszimiláció megvalósításában látja. A kisebbségi világgondolat egyenesen ráutalja a magyar nemzetet arra, hogy a kibontakozás útját az itt élő nemzetiségek szolidaritásában keresse, hogy a kor vezető nagy eszméivel ellentétbe nem jöve igyekezzen minden centrifugális erőt a legtermészetesebb módon megszüntetni — az intéger Magyarország kebelén belül élő népek igényeinek méltányos kielégítésével. Arra a „nemzetközi tapintatra“, melyet Bánffy Dezső annak idején „a közvetlen politikát csinálók . . . kóros betegségének“ nevezett — igenis szükség van. Egy nemzet, különösen egy kis nemzet nem szállhat szembe léte kockáztatása nélkül kora és kontinense vezető eszméivel, mert ebben a küzdelemben csak az elbukás, csak a végső megsemmisülés lehet az osztályrésze. Helyesen írja Paleologue egyik könyvében: „ . . . a leghatalmasabb egyeduralkodó akarata is semmi, ha mély és . . . ösztönös erők avatkoznak a játékba, amelyeket századok munkája halmoz fel a nép szívében.“ Egynyelvű országok életében nem jelent komoly problémát e kérdés, de ott, ahol több nép kénytelen együtt élni, — mint nálunk is, — meg kell barátkoznunk a gondolattal, hogy ők sem maradhatnak mentesek a kor nagy áramlataitól s így a további fejlődés alapelveként meg kell teremtenünk a kölcsönös elnézésen alapuló kompromisszumot, az új kiegyezést.

A mai új nemzedék ezen legfőbb alapelvek elfogadásával tette magáévá új Hungária eszméjét. Nem félti a magyar nemzetet attól, hogy ebben az új környezetben vezető szerepét elveszti, hiszen ezt a pozíciót számára kultúrája, gazdasági felsőbbbsége, szaporasága és központi fekvése egyaránt biztosítják. A múlt és jövő között csupán az lesz a különbség, hogy egy-két reális alappal nem bíró közjogi kifejezés és forma feláldozása révén eddigi *extenzív nemzetiségi* politikánkat az *intenzív nemzeti* politika módszerével fogjuk felcserélni. Ez pedig azt jelenti, hogy nemzetiségeink szabad fejlődése elé akadályokat nem gördítve igyekszünk saját magyar népünk szellemi színvonalát, gazdasági jólétét, népszaporulatát és közegészségügyét oly fokra emelni, hogy továbbra is — de most már reális alapon — első lehessen az itt élő népek versenyében.

Trianon csupán egy-két nemzedék tragédiáját jelentheti, de nem a magyar nemzetét. Az összeomlás a kristályosodás új pontjainak kijelölésével egy új ezredév alapjait rakta le. Ha mint poliglott nemzet a nacionalista gondolat merevségéből hajlandók is vagyunk engedni, ezért népi állományunkat és pozíciónkat mégsem fogja sérelem érni,

ha az adott engedmények helyett a szociális újítások rendszeres s nemzetet erősítő adományaival prezentáljuk meg a nemzetet. *Naciona-
lizmusunk pozitív formát fog ölteni* s terjeszkedésünk szociálpoliti-
kánk révén természetes irányban fog érvényesülni. Így korunk két
vezető eszméjének egyszerre hódolunk anélkül, hogy ezáltal nem-
zetünk bármi téren is rövidséget szenvedne.

A jövő ezé az elképzelésé, hinnünk kell a történelem logikájában
és bizodalommal kell az igazságosabb jövőbe tekintenünk.

(Debrecen.)
